

DVĚ NOVÉ PRÁCE Z DĚJIN ČÍNSKÉHO TRESTNÍHO PRÁVA

Hulsewé A. F. P., *Remnants of Han Law. Volume I., Introductory studies and an annotated translation of chapters 22 and 23 of the History of the Former Han Dynasty. Sinica Leidensia Vol. IX., Leiden E. J. Brill, 1955. Stran 455.*

Balazs Étienne, *Le traité juridique du „Souei-chou“. Études sur la société et l'économie de la Chine médiévale II. Bibliothèque de l'Institut des Hautes Études Chinoises, Vol. IX., Leiden E. J. Brill, 1954. Stran 227.*

Teprve dvě tři poslední desetiletí přinesla řadu vynikajících prací z dějin čínského práva,¹ i když dosud neexistuje žádné autoritativní dílo, které by podalo přehled čínského práva, ať již se týká jeho vývoje v chronologickém sledu nebo jeho kategorií z hlediska srovnávací vědy právní. Důvody tohoto neutěšeného stavu byly v podstatě dvojí. Zájem sinologů byl soustředěn zejména na památky literární a historické, zatím co rozsáhlé oblasti hospodářského a státního života čínské společnosti zůstávaly stranou. Na druhé straně pronikání kapitalistických prvků do čínského hospodářství a polokoloniální postavení Číny nutilo jak k přejímání mnoha prvků evropských právních systémů, tak vedlo zároveň k soustředění pozornosti na právo v Číně platné, tj. tedy zejména z doby poslední mandžuské dynastie Čching. I když se některé práce vymykaly nad běžnou úroveň, přece zaměření naprosté většiny jich bylo nikoliv na vědecké poznání, nýbrž spíše na komerční využití v praxi hospodářského života.

V předrevoluční Číně existovalo několik prací pokoušejících se o historický přehled vývoje práva. Byly to však spíše jen kompilace shrnující zmínky ze starých pramenů podle určitých hledisek s příležitostnými komentáři. Je skoro zbytečné se zmiňovat, že jim v podstatě chybělo jak spojení se sociálně ekonomickým vývojem Číny, tak i srovnání s nečínskými právními kategoriemi. Tyto práce jsou i dnes použitelné, ale převážně jen jako sbírky do jisté míry utříděného materiálu.

Bylo to až šíření marxismu v Číně po Říjnové revoluci, které přímo i nepřímo vyvolalo skutečnou vědeckou práci v tomto oboru. Pokusíme se tento složitý vývoj shrnout do několika kusých vět. Útok proti všemu feudálnímu a hledání nových cest Číny v prvních dvou desetiletích 20. století připravily cestu pro přijetí marxismu a zejména pak historickému materialismu. Čínští historikové-marxisté v čele s Li Ta-čao a Kuo Mo-žo prosazovali, aby bylo konečně skoncováno s takovým výkladem čínských dějin, který bral v úvahu jen politickou historii, a to ještě falešně chápanou jako řetěz nesouvisících a izolovaných historických událostí. Zájem se nyní soustředil především na studium hospodářských dějin a s nimi souvisících společensko-právních institucí. To zase zpětně ovlivnilo volbu témat evropských sinologů (Maspero, Escarra, Ratchnevsky, Eberhard aj.).

První syntetickou prací byla kniha Jeana Escarry, *Le Droit Chinois. Conception et évolution, institutions législatives et judiciaires, Science et enseignement,*

¹ Výstižný přehled je podán v knize Herberta Franke, *Sinologie (Wissenschaftliche Forschungsberichte)*, Bern 1953, oddíl IX. Recht, str. 151—156.

Pekin-Paris 1936. Ta zůstala zatím osamocena ve svém souhrnném pohledu, ale objevila se poměrně brzy po sobě řada prací monografických, zabývajících se především vývojem práva v určitých časových úsecích. Významnější z nich jsou tyto: K. Büniger, *Quellen zur Rechtsgeschichte der T'ang-Zeit*, Monumenta Serica, Monograph IX., Peking 1946; P. Ratchnevsky, *Un Code des Yuan*, Bibliothèque de l'Institut des Hautes Études Chinoises, vol. 4, Paris 1936; R. H. van Gulik, *T'ang-Yin-Pi-Shih. „Parallel Cases from Under the Pear-Tree“*. A 13th Century Manual of Jurisprudence and Detection, Leiden 1956 a konečně obě recensované práce.

Studium dějin čínského práva je spojeno s mnoha obtížemi. Jedinou z nich je paradoxně i příliš velké množství materiálu, roztroušeného především v oficiálních dynastických dějinách, ale i ve velkém počtu nejrozsáhlejších starých knih. Protože neexistují téměř indexy, seznamy literatury a podobné orientační příručky, je vyhledávání materiálu velmi ztíženo. Většina z dvaceti pěti dynastických historií má sice kapitoly věnované výhradně právu, avšak čím jsou starší, tím jsou méně užitečné. Autoři totiž často předpokládali znalost současného právního řádu jako samozřejmou a uvědomovali si a zdůrazňovali jen ty stránky, které byly přechodné a zvláštní, a jako zřejmé přecházeli mnoho stálých a základních kategorií.

Je proto nezbytné hledat prameny i jinde — ve starých nápisech, úředních dokumentech vykopaných ve střední Asii, v hospodářských pojednáních a někdy i v krásné literatuře. Zatím se většina autorů omezovala na zkoumání založená na určitých omezených literárních památkách a tím nutně omezovala své možnosti, i když jejich výsledky jsou často velmi cenné.

Další obtíž je v tom, že stále ještě nevíme dost o skutečném stavu staré čínské společnosti, neznáme pořádně hospodářské dějiny a často ani dějiny politické. Tedy jen stále širší i hlubší bádání může přispět i našim znalostem starého práva, tohoto důležitého úseku společenské organizace. Právě z těchto důvodů se nyní v Čínské lidové republice široce rozvíjí studium starých právních řádů, i když výsledky tohoto úsilí dostaneme do rukou asi až po několika letech.

Rozsáhlá studie holandského sinologa o chanském právu je jen prvním dílem práce, která se svou metodou, rozsahem a pečlivostí zpracování stane nepochybně vzorem dalších podobných prací i denně používanou příručkou pro badatele v dějinách doby Chan (206 př. n. l.—220 n. l.). Recensovaná² část práce je píše technického rázu v tom, že podrobně v textu samém i v poznámkách rozebírá existující materiál, zatím co obecná shrnutí o právním a soudním systému jsou vyhrazena druhému dílu, který má brzy vyjít.

První velkou překážkou bylo, že chanský zákoník se již dávno ztratil a nyní máme k dispozici jen početné, ale nesouvislé fragmenty, sebrané z různých starých knih. Chan šu (jedna ze dvou dynastických historií, věnované době Chan a pocházející z konce 1. st. n. l.) má sice obsáhlý výklad o právu od historika Pan Ku. Jeho užitečnost je však silně omezena tím, že je první svého druhu v příslušné literatuře. Výkladu platného práva je totiž věnováno velmi málo místa, zatím co zájem autora se soustřeďuje zejména na filosoficko-právní teorii o užitečnosti a vhodnosti trestů, popis vojenského systému a autorovy návrhy na reformu práva. Slovem právo se zde vždy označuje právo trestní, převážně materiální. Příslušná kapitola z Chan šu je zde přeložena (str. 321—350), mnohem více skutečného materiálu je však obsaženo v rozsáhlých poznámkách. Je to již

² Nejdůkladnější recenzi uveřejnil Ch'ü T'ung-tsu v *Harvard Journal of Asiatic Studies* 19, 1956, str. 416—424.

třetí překlad této kapitoly (první anglický), ale teprve autorova pečlivá filologická metoda přispěla k objasnění mnoha sporných míst.

Autorova hlavní zásluha spočívá v důsledném využití ostatních právních pramenů, tj. v tomto případě kromě literárních památek zejména nálezů úředních materiálů, psaných na dřevěných destičkách a vykopaných v třicátých letech čínsko-švédskou výpravou v místě Ťü-jen a nálezů Aurela Steina. Teprve tyto údaje nám umožňují skutečný pohled na tehdejší správní a soudní organizaci.

Jednotlivé oddíly jsou věnovány přehledu správní organizace chanské říše, hodnocení předcházejících prací v tomto oboru v čínské, japonské a západní literatuře, výkladu o ztraceném zákoníku a jeho nynějších kolacích a o soudní organizaci. Rozsáhlá kapitola je věnována systemisaci trestů: smrt, vyhubení příbuzných, tresty zmrzačením, kastrace, nucené práce, vypovězení, pokuty a odstranění z úřadu. Již z tohoto výpočtu si lze učinit představu o krutosti právního řádu. Následuje dlouhá úvaha o základních a velmi pružných skutkových podstatách — co se přičítá „tao“ (tj. asi přirozenosti) a synovské lásce. Tyto nevinně znějící skutkové podstaty předpokládaly za nicotné nebo vůbec nespáchané trestné činy nejostřejší tresty, na jejichž uložení byl zvláštní, obvykle politický zájem.

Poslední čtyři kapitoly probírají výkupné ze zločinu a trest snížením úřední hodnosti, amnestie, právní kategorie úmyslu a nedbalosti a konečně zvláštní právní postavení některých, především vyšších společenských skupin. Uvedený překlad právní kapitoly je doprovázen překladem kapitoly (22.) o pravidlech obřadního chování. Pojem „li“ (překládaný obvykle z nedostatku lepšího výrazu slovem „řity“) nebyl jen pojmem společenským, ale i s velkým dosahem trestně právním. Je to důsledné rozvedení konfuciánské myšlenky, že tresty se vztahují na nižší třídy, zatím co řity platí pro třídy vyšší. Je zde proto tento překlad zařazen naprosto správně.

Není zatím možno posoudit Hulsewého knihu všestranně, protože teprve druhý díl přinese širší závěry, seznam literatury, opravy četných tiskových chyb ap. a objasní tak nepochybně mnohý bod, který se nyní může zdát sporný nebo nedostatečně doložený. Přece však je možno učinit několik kritických poznámek.

V úseku o právních privilegiích příslušníků vyšších tříd autor pro ně připouští jen malé výhody a příliš zdůrazňuje všestrannou přísnost a závaznost práva. To může platit, a i zde jen zčásti, pro případy, kdy výše postavení provinilci byli již předáni k potrestání. Avšak i tehdy měli díky svému hospodářskému postavení mnohem lepší možnosti než lid (výkupné za trestný čin, potrestání snížením úřední hodnosti ap.). Bylo však jejich faktickým privilegiem, že z různých politických a společenských důvodů nebyli vůbec předáni k potrestání, i když jejich zločin byl zjištěn a znám příslušným orgánům. Toto faktické privilegium se přeměnilo i v právní instituci „předběžného dotázání“ císaře, zda je vůbec možno zahájit trestní stíhání.

V žádném případě nesmíme ztrácet z očí nejužší souvislost mezi politikou a trestním právem, která je dána přímo orientálně despotickým typem státu. Krajiní krutost, možnost velmi extensivního, ba i svévolného výkladu práva i rozhodnutí samé o zavedení trestního řízení, ležící v rukou zákonodárce, soudce a vládce v jedné osobě, tuto okolnost jen potvrzují. Právo nebylo jen projevem moci státní, ale často i jen vládcovy osobní moci nebo moci vysokých státních hodnostářů.

V jednotlivostech by bylo možno poukázat na drobné omyly: str. 26 udává jméno japonského právního historika Ogawa Tatsuki nepřesně jako Ogawa Shigeki (správně na str. 29, 64); str. 51 a 389 má odlišné definice výrazu „pi“ —

právní precedent; str. 151, pozn. 159, připisuje nesprávně určitý údaj filosofu Chuan Tchanovi, zatím co pochází od pozdějšího tchangského komentátora Li Siena; str. 421, pozn. 343, označuje omylem téhož Chuan Tchana (má být Chuan Kchuan) jako autora traktátu „O soli a železe“ a konečně je jméno tohoto filosofa opětovně psáno nepřesně bez aspirace (Tan). To jsou však jen drobná přehlédnutí, k nimž musí nutně dojít v tak rozsáhlé studii, založené na ohromném, málo probádaném a obtížně přístupném materiálu.

Druhou recensovanou práci napsal významný maďarský sinolog, žijící již dlouho ve Francii, Béla (Étienne) Balasz. Je prostředním svazkem tří jeho prací, zabývajících se společností a ekonomikou středověké Číny, čímž autor míní léta 200—600 n. l. Obě první uveřejněné části čerpají z dynastických dějin Suej šu, dynastie, která po dlouhém období rozdělení na krátkou dobu (581—618) sjednotila Čínu a dala základ dlouhodobému sjednocení za Tchangů. První práce překládá a komentuje ekonomickou kapitolu Suej šu, druhá kapitolu o právu, stejně jako to učinil Hulsewé pro chanské dějiny. Třetí část práce přinese překlad téže právní kapitoly z Ťin šu, dynastických dějin Ťin (265—419), takže nepřeloženou zůstane jen obdobná právní kapitola z Wej šu, zahrnující časové období 220—265.

Právní kapitola ve Suej šu je pravděpodobně dílem čtyř autorů 7. století a je již mnohem vydatnějším a spolehlivějším pramenem než její první chanská předchůdkyně. Díky tomu mohl Balasz celkem bez újmy na věci postupovat oblíbenou sinologickou metodou, spočívající v přesném překladu a v rozsáhlých poznámkách. Nebylo pro něj již nezbytné uchylovat se k obtížně přístupným údajům získaným archeologií.

Celá práce se dělí do čtyř částí. Úvod (str. 1—27) se zabývá hodnotou právní kapitoly, vývojem čínského středověkého práva s důrazem na jeho konfuciánský charakter a konečně vysvětluje metodu překladu a poznámek. Vlastní překlad (str. 28—93) přináší více než by dával tušit nadpis kapitoly. Právní kapitoly ve Suej šu nepodávají totiž jen přehled o právních institucích své dynastie, nýbrž i o řadě krátkodobých dynastií 6. století v jižní a severní Číně — Liang, Čchen, Severní Čchi a Pozdní Čou (502—580), sjednocené pak za dynastie Suej. Poznámky jako obvykle zabírají největší část (str. 94—184) a poskytují často důležitější materiál než moralistní výklad starého historika. Bohatství jejich roztroušených údajů otevře u Balasze i Hulsewé index v posledních dílech jejich prací. Poslední část přináší různé dodatky o krutých úřednících, trestním řízení, vzájemných vztazích středověkých čínských zákoníků, přehledné tabulky titulů právních předpisů, trestů a soudních orgánů a konečně řadu míst z čínských klasických spisů, které daly filosofický základ právnímu systému.

Nejzajímavější z nich je úsek z dynastických dějin Čchen šu, kap. 33, popisující podrobné úvahy nejvyšších státních hodnostářů o tom, jakým způsobem mučení je nejvhodnější vynutit přiznání. Charakteristické je při tom, že sama instituce mučení není vůbec brána v pochybnost, nýbrž jen její efektivnost a dále pak to, že téměř všichni účastníci porady citují na podepření svých názorů hojně z klasických knih a považují se za konfuciánce. Zde je tedy velmi názorně vidět, že humánnost („žen“) pozdější konfuciánské byrokracie byla po výtce teoretická a nebyla uplatňována v praxi. Tento bod rozvádí Balasz podrobněji již v předmluvě, zde zdůrazňuje (str. 9), že rozdíl právnícké (fa-čia) a konfuciánské školy nespočívá v tom, že by konfuciánci odmítali nutnost existence krutého práva, nýbrž jen v tom, že omezují jeho aplikovatelnost na potlačované třídy, zatím co právní škola hlásala určitou rovnost a podřízenost vševládnému zákonu.

Již nyní by bylo možno učinit zásadní poznámku k Balazsovu schématu (str.

207) a vztazích starých čínských právních zákoníků, i když autor (na str. 206) uvádí, že se k podrobnému odůvodnění dat vrátí v třetím, dosud nevydaném dílu. Je to otázka prvního čínského zákoníku, za nějž je obyčejně považována Právní kniha (Fa-ting) od Li Kchueje, pocházející údajně asi z roku 400 př. n. l. Protože o této otázce chystám zvláštní studii, omezím se zde jen na několik slov.

Ve starých pramenech (např. S'-ma Čchienovo S'-ti asi z roku 90 př. n. l. nebo v Chan-šu) máme dosti údajů o Li Kchuejovi, ale žádný z nich se nezmiňuje o tom, že by měl sestavit právní knihu. Po prvé se o ní zmiňuje Tin šu, kap. 30, 5a—b, sestavená v roce 644.³ Tak veliký časový odstup tisíce let nutně naznačuje, že údaj je zfalšovaný. Přes upozornění čínského učenice Jao Č'-jina v díle Chan šu i-wen-č'chiao-li z roku 1892 a uvedeného článku Ogawy se tento údaj stále přejímá v současné čínské historické literatuře i v evropské sinologii. Situace je tím složitější, že se jedná vlastně o dvojí falsum. Opět o tisíc let později žijící učenec Tung Jüe (1620—1686) totiž ve své knize Studie o sedmi státech (Čchi kuo kchao) si zřejmě uvědomil tuto časovou mezeru a pokusil se ji napravit tím, že tento údaj připsal ztracenému dílu Nová pojednání (Sin lun, které mohlo být dokončeno asi po roce 25 n. l.) filosofa Chuan Tchana. Tím se tento údaj stal zdánlivě časově přijatelnějším, ale ve skutečnosti celou situaci ještě více zamotal. Vzhledem k tomu, že Chuan Tchanova kniha se pravděpodobně ztratila asi v 10. století, ale že nemůžeme zároveň naprosto vyloučit, že Tung Jüe mohl ještě v 17. století mít nějaký exemplář k dispozici, zůstává tedy otázka prvního čínského zákoníku při nejmenším velmi spornou a lze mnohem spíše věřit v jeho neexistenci.⁴

Přes některé drobné výhrady představují obě práce mezníky v sinologických pracích věnovaných čínským právním dějinám i historii vůbec. Jsou nezbytným základem pro každou další monografickou práci v tomto oboru i pro další pokusy o syntézu. Ta nemůže být ovšem podána příliš brzy, protože většinu práce ještě zbývá učinit. Některé části takové syntézy již dozrály. Již nyní by bylo možné i žádoucí shrnout právní terminologii, analysovanou v citovaných pracích a poskytnout tak nezbytnou pomůcku pro další studie. Velmi vítanou by byla také důkladnější studie o vzniku čínského práva a státu.⁵

Studium čínských právních dějin je důležitou disciplínou, jak pro přesnější pochopení mechanismu čínského státního života, tak i pro srovnávací vědu právní, jež se dosud zabývala především oblastí práva římského a anglosaského, ponechávajíc při tom stranou rozsáhlé obory práva islámského a čínského, jehož vývoj byl nejsamostatnější.

Timoteus Pokora

³ Viz japonský článek Ogawa Tatsuki, A Study in Li K'uei's Fa-ching v Tóhó gakuhó IV., 1933, str. 267 (Kjóto).

⁴ V jeho existenci věří dále Wolfram Eberhard (Oriens, Milletlerasi şark tetkikleri cemiyeti mecmuasi 10, 1957, str. 197).

⁵ Stručná brožura Wu En-jü, Otázka vzniku čínského státu (Čung-kuo kuo-fia čchi-jüan ti wen-čhi), Peking 1956 tento úkol neplní.